

XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Canik Livâsında İdarî Taksimat ve Vergilendirilebilir Nüfus*

Süleyman DEMİRCİ**

ÖZET

Avarızhâne İcmal Tahrir defterlerindeki kayıtlara göre **Canik sancağı** idarî taksimatı içerisinde Satılmış, Çöreği, Cevizderesi, Kavak, Samsun, Alaçam, Bafra, Meydan, Serkız ve Keşderesi'ni içine alan toplan 10 kazâ merkezinden oluşmaktadır. Bu çalışma 17. Yüzyılın ikinci yarısından yüzyılın sonuna kadar olan yaklaşık 60 yıllık bir zaman dilimi içerisinde vergi toplamaya esas teşkil eden “vergi-ünitesi”-hâne sayılarını karşılaştırmalı ve sistematik bir şekilde incelemekte ve böylece incelenen bölgelerin sosyo-ekonomik durumu ile ilgili arşive dayalı değerlendirme yapmamıza imkân tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eyâlet-i Rum, Canik Sancağı, Samsun, Tahrir Defterleri, 17. Yüzyıl

Administrative Division of the Sub-Province of Canik and Taxable Population in the Second Half of the Seventeenth Century

ABSTRACT

According to the 17th Century Avârizhâne tahrir defters administrative division of Canik livası consists of 10 kazâs i.e. Kazâ-i Satılmış, Çöreği, Cevizderesi, Kavak, Samsun, Alaçam, Bafra, Meydan, Serkız and Keşderesi. This paper aims to examine changes in the number of taxable population in a comparative way from 1640s to 1700. By doing this we will be able to comment on the socio-economic situation of the liva of Canik and its surrounding areas in accordance with the archival documents.

Keywords: Province of Rum, Canik, Samsun, Tahrir Registers, 17th Century

Giriş

Bilindiği üzere Eyâlet-i Rum ilk olarak XV. yüzyıl başlarında Amasya-Tokat-Sivas bölgelerini içerisine alacak şekilde Osmanlı idarî yapılanmasında kurulmuş bir eyâlettir. Burada geçen Rum kelimesi memleket, bölge anlamında eski Roma İmparatorluğu hâkimiyeti altında bulunan yerler ve özellikle Anadolu için kullanılmıştı. XV. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun tamamı için “iklim-i Rûm”, “memleket-i Rûm” ibaresi kullanılırdı ve Amasya-Tokat-Sivas'ı içine alan bölgeye de “Rûmiye-i suğrâ” adı verilmişti. 1393'te Amasya'nın alınması ve Kadı Burhâneddin Ahmed'in ölümü üzerine

---

* Bu makale 13-16 Ekim 2011 tarihleri arasında Samsun'da Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Valiliği ve Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından müşterek organize edilen “Samsun Sempozyumu”na sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve yeniden oluşturulmuş halidir.

** Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Fe-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, sdemirci@erciyes.edu.tr

1398'de Tokat ve Sivas'ın da Osmanlı Devleti'ne bağlanması ile merkezi Amasya olmak üzere 1413'te eyâlet şeklinde teşkilatlandırıldı. Bu teşkilatlanma ile birlikte tarihi kayıtlarda "Vilâyet-i Rûmiye-i suğrâ" şeklinde ifade edilmeye başlanmıştı.¹

Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu olarak bani-i sanî unvanı ile tanıdığımız Çelebi Mehmed'in oğlu şehzade Murad'ın 1414'te sancakbeyi olarak Amasya'ya gönderilmesi ve babasının ölümüne kadar burada kalması, Amasya'yı şehzade sancağı olarak ön plana çıkartırken, Tokat'ta Beylerbeylik merkezi, diğer bir ifade ile Paşa sancağı olarak yerini alacaktır. Rum diğer bir tabirle Sivas eyâletinin idarî yapısının iyice şekillenmesi belli bir süreçte gerçekleşecektir. 1520'ye kadar uzanan zaman dilimi içerisinde Beylerbeylik merkezinin zaman zaman Amasya ile Tokat arasında yer değiştirmesine şahit olunacaktır. Nihayet 1520 ve sonrasında Rum eyâlet merkezinin Sivas olduğunu görmekteyiz. Sivas bu statüsünü 1520'den 1864 yılında taşra yönetiminde eyâlet sisteminden vilâyet usulüne geçişe kadar devam ettirecektir.²

Çalışmaya esas teşkil eden yıllarda Sivas Eyâleti, 7 livâ ve toplam 64 kazâ'dan oluşmakta iken, yapılan yeni düzenlemeler ile 1640 ve 1650 sonrasında daha önce Sivas Livâsı içerisinde müstakil bir kazâ idaresi olarak gördüğümüz Tozanlı ve İlbeylü'nün kayıtlardan düşmesi ile eyâlet içerisindeki kazâ sayısı 62'ye gerileyerek yüzyıl o şekilde tamamlayacaktır.

Bağlı bulunan kazâ sayısı bakımından 20 kayıtlı kazâ ile Sivas livâsı ilk sırayı almakta; Sivas'ı 10'ar kazâ ile Amasya ve Canik livâları ikinci sırada takip etmektedir. 9'ar kayıtlı kazâ ile Çorum ve Bozok livâları 3. sırada yerini alırken; 2'er kazâ ile Arapkir ve Divriği livâları 4. ve son sırada yerlerini almaktadır.

Avârız Vergi mükellefligi bakımından kayıtlı hâne sayıları dikkate alındığında sıralama şu şekilde olmaktadır: Sivas, Amasya, Çorum, **Canik**, Bozok, Arapkir ve Divriği.

Avârızhâne Sayıları: Vergilendirilebilir Nüfus, 1640-1700

Osmanlı'da avârızhaneyi belli sayıda gerçek hâne ve/veya nefer (yetişkin vergilendirilebilir Erkek)lerden oluşan "vergi ünitesi" şeklinde tarif etmek mümkündür. 15. ve 16. yy'ın ilk yarılarında bir gerçek hâne veya yetişkin erkek - "nefer"- bir avârızhânesi olarak kabul edilirken bu durum 17. yy'da değişikliğe uğrayarak birden çok gerçek gerçekhâne ve/veya "nefer"den bir avârızhâne oluşturulmaya başlanmıştır. Bir avârızhânesi içerisindeki gerçek hâne sayısı zaman içerisinde ve bölgenin sosyo-ekonomik durumuna göre farklılıklar arz eder.³

Canik livâsının⁴ vergilendirmeye esas toplam hâne sayılarının başlangıç değeri ile yüzyıl sonundaki kapanış arasında ciddi iniş-çıkışlar görülmemektedir. 330.5 kayıtlı hâne sayısı yüzyıl sonunda 15.5 hânelik (% 4.68'lik) artışla 346 hâneye yükselmiştir.⁵

¹ Ali Açıkel, "Rum Eyâleti", *TDVİA*, Cilt 35, İstanbul 2008, s. 225-226; Tayyib Gökbiçgin, "15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rum", *Vakıflar Dergisi* Cilt VI, İstanbul 1965, s. 51-61; Besim Darkot, "Sivas", *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, Eskişehir 1997, s. 569-577.

² Açıkel, *Ibid.*

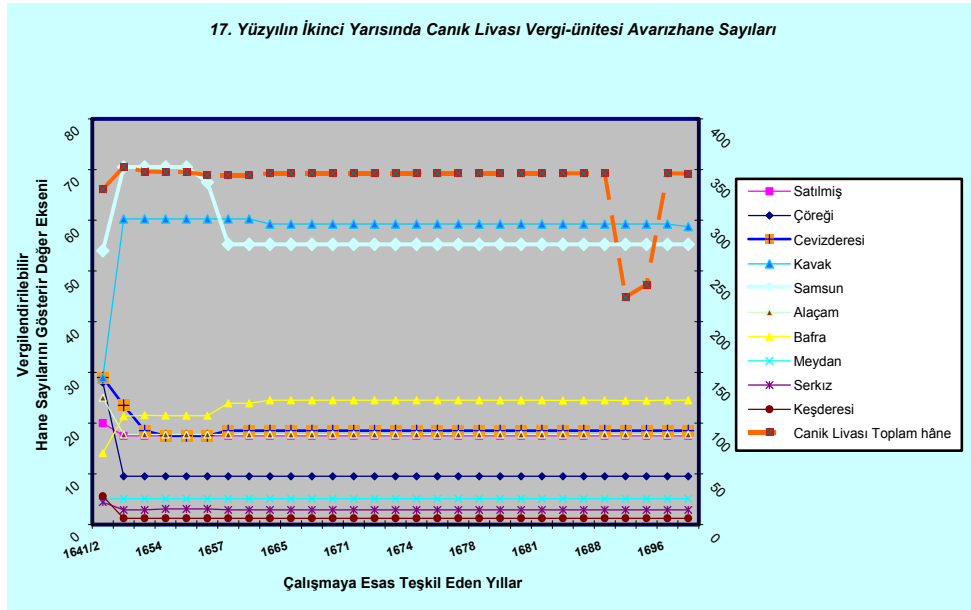
³ Süleyman, Demirci, *Demography And History: The Value of The Avârızhâne Registers For Demographic Research: A Case Study of The Ottoman Sub-Provinces of Konya, Kayseri And Niğde, C.1620s-1700*, *Turcica* 38 (2006): 181-211; karşılaştır tablo2

⁴ Canik Livâsı ile ilgili kapsamlı çalışmalar Mehmet Öz tarafından yapılmıştır. 15. Yüzyılın ikinci yarısından 17. Yüzyıl ortalarına doğru demografik değişimin incelendiği bir çalışma için bkz. Mehmet Öz, "Tahrir

Bafra kazâsı vergilendirilebilir nüfus bakımından Canik Livâsı içerisinde ilk sırada yerini almaktadır. Yüzyıl içerisinde vergilendirmeye dair nüfus, diğer idarî birimlerle karşılaştırıldığında Livâ içerisinde en çok vergi nüfusunun kayıtlı olduğu kazâ olarak karşımıza çıkmakta ve Bafra kazâsı başlangıçta 70.5 kayıtlı hâne ile görülürken 1642'de yapılan tahrir (ber muceb-i tahrir-i cedid) ile 1643 yılı içinde 106.75 hâne'ye yükselmiştir. Mevcut durumu bir hanelik artış ile 1656 yılına kadar muhafaza etti. Yaşamış olduğu yeni bir değişim ile hâne sayısını 119.5'e ve akabinde 122.5 hâneye yükselerek yüzyılı bu değerde kalarak kapattı.

Samsun kazâsı kayıtlı vergilendirilebilir avârız hâne sayısı bakımından sancak içerisinde ikinci sırada yerini almaktadır. 1641-1657 yılları arasında kayıtlı hâne sayılarında bir hareketlilik görülmekte ve 54 hâne ile 70,5 hâne arasında değişmektedir. 1657'de KK2625'deki bir kayıt'tan 12.25 hâne'nin Bafra kazâsına *ferman-i ali* ile *ilbak* edildiğini görmekteyiz. Bu son ayarlama ile Samsun kazâsının avarızhâne sayısı 55.25 hâne'ye gerilemekte ve yüzyıl sonuna kadar bu statüsünü muhafaza etmektedir. Ancak bu değişim ile 1657 yılı'ndan itibaren Livâ içerisinde vergi mükellefi hâne sayısı bakımından üçüncü sıraya gerileyerek Kavâk kazâsından sonra sıralamada yerini alacaktır.

Grafik 1

Defterlerine göre Canik Sancağında Nüfus 1455-1643", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:6, 1991,s. 173-205; aynı müellif, "XVII. yy Ortasına Doğru Canik Sancağı", *Doğumunun 50. Yılında ve Hizmetinin 10. Yılında Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan*. Samsun, 1993, 193-206; Ayrıca bkz. *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1999. 17. Yüzyılın ikinci yarısına doğru yapılan mufassal avarız tahrirleri bağlamında 1642 tarihli *Canik Sancağı Avarız Defterleri* bölge ile ilgili nüfus ve yerleşim yerleri gibi konularda daha ayrıntılı bilgi edinmemize yardımcı olmaktadır. Söz konusu defter yeni yazı metin ve tıpkı basımı ile birlikte kısa bir süre önce Türk Tarih Kurumu tarafından Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihi Projesi çerçevesinde yayınlandı. Bkz. Mehmet Öz, *Canik Sancağı Avarız Defterleri (1642) – Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları VIII*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2008.

⁵ Bkz. tablo 1

Tablo 1: Kazâlara Göre Canik Livâsı Avârızhâneleri, 1640-1700

Defter no	Tarih	Satılmış	Çöreği	Cevizderesi	Kavak
MM3845	1641/2	20	28	29	29
KK2604	1643	17.5	9.5	23.5	60.25
MM2808	1645	17.5	9.5	18.5	60.25
MM2989	1654	17.5	9.5	17.5	60.25
KK2623	1655	17.5	9.5	17.5	60.25
MM3847	1656	17.5	9.5	17.5	60.25
KK2625	1657	17.5	9.5	18.5	60.25
MM3850	1658	17.5	9.5	18.5	60.25
MM3810	1660	---	---	---	---
MM3067	1664	---	---	---	---
MM3354	1665	---	---	---	---
MM2783	1665	---	---	---	---
KK2653	1670	17.5	9.5	18.5	59.25
KK2651	1670	17.5	9.5	18.5	59.25
MM3003	1671	17.5	9.5	18.5	59.25
MM3834	1671	17.5	9.5	18.5	59.25
MM2790	1672	17.5	9.5	18.5	59.25
MM2412	1673	17.5	9.5	18.5	59.25
KK2659	1674	17.5	9.5	18.5	59.25
MM2505	1675	17.5	9.5	18.5	59.25
KK2665	1676	17.5	9.5	18.5	59.25
MM3841	1678	17.5	9.5	18.5	59.25
MM3809	1679	17.5	9.5	18.5	59.25
MM3837	1680	17.5	9.5	18.5	59.25
MM3830	1681	17.5	9.5	18.5	59.25
MM9480	1686	17.5	9.5	18.5	59.25
MM2805	1687	17.5	9.5	18.5	59.25
MM3839	1688	17.5	9.5	18.5	59.25
MM16085	1690	---	---	---	---
MM2793	1691	17.5	9.5	18.5	59.25
MM2471	1692	17.5	9.5	18.5	59.25
MM3807	1696	17.5	9.5	18.5	59.25
MM3820	1699	17.5	9.5	18.5	58.75

Tablo 1: Kazâlara Göre Canik Livâsı Avâırızhâneleri, 1640-1700

Defter no	Tarih	Bafra	Meydan	Samsun	Alaçam
MM3845	1641/2	70.5	25	54	25
KK2604	1643	106.75	25.5	70.5	17.75
MM2808	1645	107.75	25.5	70.5	17.75
MM2989	1654	107.25	25.5	70.5	17.75
KK2623	1655	107.25	25.5	70.5	17.75
MM3847	1656	107.25	25.5	67.5	17.75
KK2625	1657	119.5	25.5	55.25 ⁶	17.75
MM3850	1658	119.5	25.5	55.25	17.75
MM3810	1660	---	---	---	---
MM3067	1664	---	---	---	---
MM3354	1665	---	---	---	---
MM2783	1665	---	---	---	---
KK2653	1670	122.5	25.5	55.25	17.75
KK2651	1670	122.5	25.5	55.25	17.75
MM3003	1671	122.5	25.5	55.25	17.75
MM3834	1671	122.5	25.5	55.25	17.75
MM2790	1672	122.5	25.5	55.25	17.75
MM2412	1673	122.5	25.5	55.25	17.75
KK2659	1674	122.5	25.5	55.25	17.75
MM2505	1675	122.5	25.5	55.25	17.75
KK2665	1676	122.5	25.5	55.25	17.75
MM3841	1678	122.5	25.5	55.25	17.75
MM3809	1679	122.5	25.5	55.25	17.75
MM3837	1680	122.5	25.5	55.25	17.75
MM3830	1681	122.5	25.5	55.25	17.75
MM9480	1686	122.25	25.5	55.25	17.75
MM2805	1687	122.5	25.5	55.25	17.75
MM3839	1688	122.5	25.5	55.25	17.75
MM16085	1690	122.25	---	---	---
MM2793	1691	(122.25)	25.5	55.25	17.75
MM2471	1692	122.25	25.5	55.25	17.75
MM3807	1696	122.5	25.5	55.25	17.75
MM3820	1699	122.5	25.5	55.25	17.75

⁶ 12.25 hâne “ilhak şud kazâ-i Bafra ba Ferman-i ali fi 13 RA sene 1067

Tablo 1: Kazâlara Göre Canik Livâsı Avârızhâneleri, 1640-1700

Defter no	Tarih	Serkiz	Keşderesi	Toplam hâne
MM3845	1641/2	22	28	330.5
KK2604	1643	14.5	6.25	352.75 BMTTC
MM2808	1645	14.5	6.25	348
MM2989	1654	15.5	6.25	347.5
KK2623	1655	15.5	6.25	347.5
MM3847	1656	15.5	6.25	344.5
KK2625	1657	14.5	6.25	344.5
MM3850	1658	14.5	6.25	344.5
MM3810	1660	---	---	344.5
MM3067	1664	---	---	346.5
MM3354	1665	---	---	346.5
MM2783	1665	---	---	346.5
KK2653	1670	14.5	6.25	346.5
KK2651	1670	14.5	6.25	346.5
MM3003	1671	14.5	6.25	346.5
MM3834	1671	14.5	6.25	346.5
MM2790	1672	14.5	6.25	346.5
MM2412	1673	14.5	6.25	346.5
KK2659	1674	14.5	6.25	346.5
MM2505	1675	14.5	6.25	346.5
KK2665	1676	14.5	6.25	346.5
MM3841	1678	14.5	6.25	346.5
MM3809	1679	14.5	6.25	346.5
MM3837	1680	14.5	6.25	346.5
MM3830	1681	14.5	6.25	346.5
MM9480	1686	14.5	6.25	346.25
MM2805	1687	14.5	6.25	346.5
MM3839	1688	14.5	6.25	346.5
MM16085	1690	---	---	----
MM2793	1691	14.5	6.25	224
MM2471	1692	14.5	6.25	236.5
MM3807	1696	14.5	6.25	346.5
MM3820	1699	14.5	6.25	346

Tablo 2: Canik Sancağı'nda Hâne ve Avarız-hâne Sayıları

Kazâ	Nefer-Hâne	Avarızhâne	Nefer-avarızhâne nisbeti
Kavak	688	60,25	11,41
Samsun	798	70,5	11,31
Bafra	1121	107,25	10,45
Meydan	284	25,5	11,13
Serkiz	160	14,5	11,03
Çöreği	110	9,5	11,57
Keşderesi	66	6,25	10,56
Cevizderesi	217	18,5	11,72
Satılmış	200	17,5	11,42
Alaçam	253	17,75	14,25
Toplam	3897	347,5	11,21

Kaynak: KK2602'den naklen Mehmet ÖZ, Canik Sancağı Avârız Defterleri (1642), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2008, s. XXIV.

Kavak kazâsı için 1641/42 yılı kayıtları istisna tutulursa incelenen dönem içerisindeki hâne sayılarında küçük ölçekli değişim görülmektedir. 1643 – 1700 yılları arasında hâne sayıları 60.25 ile 58.75 arasında değişmektedir. Genel olarak statik bir yapı hakimdir.⁷

Meydan kazâsı vergilendirilebilir hâne sayılarında hemen hemen hiç değişiklik yaşanmıyor. İncelenen dönem içerisinde 25.5 kayıtlı hânese ile Meydan kazâsı Canik livâsında vergi yükü bakımından dördüncü sırada yerini almaktadır. Benzer durumdaki diğer örnekleri Cevizderesi, Satılmış, Alaçam, Serges-Serkiz, Çöreği ve Keşderesi kazâlarında görmek mümkündür. Bu durumu bölgedeki “kendir” kendir hasları çerçevesinde izah etmek gerekir.

Tablo 3: Sivas Eyâleti Vergi Ünitesi -Avârızhâne Sayılarındaki Yüzdellik Değişim Bakımından Canik Livası, 1640-1700⁸

Sivas	Amasya	Bozok	Çorum	Canik	Arapkir	Divriği	Eyâlet Genel Toplam
682.25*	583*	287.25*	328.25*	330.5*	234*	128*	2574.25*
1236.25**	555.75**	171**	279.5**	346**	174.75**	149**	2912.25**
+554	-27.25	-116.25	-48.75	+15.5	-59.75	+20.5	+338
% 81.20	%4.67	% 40.46	% 14.85	%4.68	%25.47	% 15	% 13.1

* MM3845 1641/42 Tarihli Deftere Göre Hazırlanmıştır

** MM3820 1699 Tarihli Deftere Göre Hazırlanmıştır

⁷ Bkz. Grafik 1.

⁸ Tablodaki bilgiler *Osmanlılar Döneminde Sivas (21-25 Mayıs 2007) Sempozyumuna* sunmuş olduğum “XVII. Yüzyıl Sivas Eyâleti Avârızhâne Sayıları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, 1640-1700” konulu tebliğimden derlenmiştir. Bkz. *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri, Sivas Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Sivas 1000 Temel Eser, Cilt 1, Sivas 2007, s. 188.*

Sonuç ve Değerlendirme

İncelenen zaman dilimi içerisindeki belgelerden görüldüğü üzere Sivas eyâleti içerisinde Sivas livası vergi mükelleflerinde ciddi denilebilecek ve izaha muhtaç (%81.20'lik) bir artış yaşanırken, Bozok, Arapkir, Çorum ve Amasya livalarında değişik oranlarda düşüş görülmüştür.⁹ Fakat Canik livası tabloda gösterildiği üzere küçük ölçekli de olsa bir artış yaşamış (%4.68) ve bu durumunu yüzyıl içerisinde muhafaza etmiştir.

1641-1700 yılları arasında Canik Livası avârizhâne sayılarında, bir iki istisna dışında, statik bir durum tespit edilmiştir (bkz. Grafik 1). Avâriş vergi sistemi içerisinde değişik vesilelerle örneklerini gördüğümüz “*Ocaklık*” uygulamalarının hâne sayılarında gözlemlenen durağan-statik yapının oluşmasına sebep olduğunu, ancak bazen defterlerin tutuluş şekline ve/veya kâtip hatası olarak kayıt edilmemiş yada gözden kaçmış hanelerin olabileceği ihtimalinden hareketle, bu durağanlığın örneklerini 17. yüzyıl bölge coğrafyasında gördüğümüz salt bir nüfus kaybına bağlamakta doğru bir yaklaşım olmayabilir. Şöyle ki Canik livasının belli idari merkezlerindeki vergilendirilebilir nüfus “*Kendir*”, “*Kendirciyan*”¹⁰, hizmeti mukabilinde de aynı vergiden muaf olabiliyorlar ve dolayısıyla toplam hâne sayıları ifade edilirken bahse konu bu hâneler her defasında gösterilmeyebilir. Bu durumda kazâ yada livânın toplam hâne sayılarındaki düşüşü sebebinin sistemli bir şekilde takip edebilirsek değişiklikleri izah etmek daha ikna edici olabilecektir. Aksi takdirde belgelerin bilgi vermediği bir yerde tahmin yürütmek zorunda kalınacaktır.

Örneğin MAD 2471 1691 Tarihli defterde Canik Livâsındaki Kavak (59.25), Samsun (55.25) ve Bafra (122.25) kazâları için toplam 236.5 avârizhâne veriliyor fakat Serkiz, Keşderesi, Çöreği, Satılmış, Cevizderesi ve Alaçam kazâları için “*kendir*” tabiri kullanılarak genel toplama dahil edilmiyor. Livâ geneli için verilen toplam hâne sayıları için de “*gayr ez kendirciyan*” şeklinde bir ifade kullanılarak bahse konu olabilecek diğer yerlerin toplamın dışında tutulduğuna dikkat çekilmektedir.

Özellikle eyâlet/livâ düzeyindeki toplam hâne sayılarını hiçbir alt idarî birim üzerinden incelemeye tabii tutmadan almak, elde edilen verilerin yorumlanmasında çok ciddi riskleri beraberinde getirebilir. Zira eyâlet düzeyinde neyin nereye ve niçin nakledildiğini her zaman görememekteyiz ki, eyâletlerin avârizhâne sayılarının genel toplamı üzerinden ve belli bir zaman dilimi için sistemli bir şekilde yapılacak çalışmalarda bu durumun gözden kaçmaması adına alt birimlerin hâne sayıları sistemli ve düzenli olarak incelenmelidir. Sadece bir kazâ yada livâ üzerinde yürütülecek ve sınırlı bir zaman dilimi üzerinde yapılacak bir çalışmada idarî değişiklikler ile vergi muafiyetlerini görememe riski daha yüksek olacağından araştırmacıların buna özenle dikkat etmesi değerlendirmelerde hata payını azaltacaktır.

Canik Livasının incelenen zaman dilimi bağlamında muhatap olduğu avâriş vergileri ile ilgili vergi-ünitesi-avârizhâne sayılarındaki değişimin sosyo-ekonomik/sosyo-kültürel yönünü değerlendirmek üzere bu çalışmada kullanmadığımız

⁹ Bkz tablo 3.

¹⁰ Bkz. MM 2471 1691 Tarihli defterde Canik Livâsın Kavak (59.25), Samsun (55.25) ve Bafra (122.25) kazâları için toplam 236.5 avârizhâne veriliyor fakat Serkiz, Keşderesi, Çöreği, Satılmış, Cevizderesi ve Alaçam kazâları için “*kendir*” tabiri kullanılarak genel toplama dahil edilmiyor. Livâ geneli için verilen toplam hâne sayıları için de “*gayr ez kendirciyan*” şeklinde bir ifade kullanılarak bahse konu olabilecek diğer yerlerin toplamın dışında tutulduğuna dikkat çekilmektedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Defter serileri içerisindeki bilgilerle yeni bir çalışmanın yapılmasını teşvik etmekte ve böylece bölge hakkındaki bilgilerimize yeni katkılar sağlanabileceği hususuna dikkat çekilmektedir

Kaynakça

- I. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı Yayınlanmamış Arşiv Kaynakları
1. Kamil Kepeci Tasnifi [KK] *Avârızhâne Defterleri*
2587-1050/1640, 2604-1053/1643, 2623-1065/1655, 2625-1067/1657, 3810-1070/1660, 3354-1074-75/1665, 2651-1080/1670, 2790-1082/1672, 2659-1084/1674, 2665-1086/1676, 3809-1089/1679.
2. Maliyeden Müdever Tasnifi [MM] *Avârızhâne Defterleri*
2751-1030/1621, 3862-1038/1628, 3382-1050/1640, 3845-1051/1641, 3074-1051-52/1642, 2808-1055/1645, 3832-1058/1648, 3835-1057-59/1649, 4950-1060/1650, 2780-1061/1651, 1980-1061/1651, 3844-1062/1652, 2989-1064/1654, 3847-1066/1656, 3850-1067-68/1658, 2998-1068/1658, 2749-1068/1658, 2653-1080/1670, 7857-1080/1670, 3067-1073-74/1664, 2783-1075/1665, 3836-1078/1668, 3003-1081/1671, 3834-1081/1671, 2412-1083/1673, 2505-1085/1675, 3841-1088/1678, 3837-1090/1680, 3830-1091/1681, 9480-1096/1686, 2805-1097/1687, 2800-1098/1688, 3839-1098/1688, 2793-1103/1691, 2471-1104/1692, 2987-1106/1694, 3807-1108/1696, 3820-1111/1699, 3826-1112/1700
- II. Çalışmalar
- AÇIKEL, Ali, (2005), “15-17. Yüzyıllarda Orta Karadeniz Bölgesi'nin Sosyo-Ekonomik Tarihi Hakkında Yapılan İncelemelere Genel Bir Bakış”, Orta Karadeniz Kültürü Yayına Haz., Bahaeddin Yediyıldız vd, Ankara 2005, ss. 129-150.
- , (2007), “XVII. Yüzyılda Canik Sancağı Avarız Vergileri”, Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), Yayına Haz. Kenan İnan vd, Cilt 1, KTÜ Yayını, Trabzon 2007, ss.215-232.
- , (2008), “Rum Eyâleti”, TDVİA, Cilt 35, İstanbul 2008, ss. 225-226
- DARKOT, Besim, (1997), “Sivas”, *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, Eskişehir, 1997, ss. 569-577.
- , (1988), “Canik”, *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, Cilt 3, s. 25.
- DEMİRCİ, Süleyman, (2006), “Demography And History: The Value of The *Avârızhâne* Registers For Demographic Research: A Case Study of The Ottoman Sub-Provinces of Konya, Kayseri And Niğde, C.1620s-1700”, *Turcica* 38 (2006): 181-211.
- , (2005) “Collection of *avârız* and *nüzul* levies in the Ottoman Empire, 1620- 1700”, *Türk Tarih Kurumu BELLETEN*, 69/256 (Aralık 2005):897-912.
- , (2008) “Osmanlı Klasik Sisteminde Değişim: Diyarbakır Eyâletinde Olağanüstü Vergi Uygulamalarına Yönelik Gözlemler: 1645-1700”, *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Diyarbakır* ed. Bahaeddin Yediyıldız & Kertsin Tomenendal, cilt 2, Ankara 2008: 363-385.
- , (2009), “Tax-House Unit System And The Collection Of Ottoman Extra-Ordinary Taxes, C. 1600-1700” International Symposium on Sustainable Development., June 09 - 10, 2009, Sarajevo- Bosnia and Herzegovina, Volume 1, Economy and Management Proceedings, IBU Publication, Sarajevo 2009:446-449.
- , (2003), “Complaints about *avârız* assessment and payment in the *avârız*-tax system: An aspect of the relationship between centre and periphery. A case study of Kayseri 1618-1700”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient JESHO* 46.4.(2003): 437-474.
- , (2011), Osmanlı'da Devlet, Toplum ve Ekonomi: XVII. Yüzyılda Trabzon Eyâletinin *Avârızhâneleri* Üzerinde Gözlemler", CIEPO-Comité International des

- Études Pré-Ottomanes et Ottomanes, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon (18-23 Eylül 2006), CIEPO-17 Sempozyumu Bildirileri, Yayına Hazırlayan: Kenan İnan - Yücel Dursun, KTÜ Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları No:1, Trabzon 2011: 543-555
- , (2012), "XVII. Yüzyılda Karaman Eyaleti'nin İdarî Birimi Olarak Niğde Sancağı: İdarî Taksimat ve Vergi Üniteleri Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", Niğde Üniversitesi 1. Uluslar arası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu'na (3-6 Mayıs 2012) sunulan bildiri.
- , (2012), 17. Yüzyılda Trabzon Eyaletinin İdarî Taksimatı ve Vergilendirilebilir Nüfus: Giresun, Keşap ve Yavabolu (Görece) Kazâları Örneği", SDU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 15 (2012/1): 15-29.
- GÖKBİLGİN, Tayyib, (1965), "15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum", *Vakıflar Dergisi* Cilt VI, İstanbul 1965, ss. 51-61
- ÖZ, Mehmet.(1991a), "Tahrîr Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler" *Vakıflar Dergisi*, XXII: 429-439.
- , (2002), "The Seventeenth Century: The Period of Dissolution and Crisis", *The Turks, Yeni Türkiye Publications*, ed. H.C.Güzel-Cem Oğuz-O. Karatay, Volume III, (Ankara 2002), ss. 359-378.
- , (1991b)"Tahrir Defterlerine göre Canik Sancağında Nüfus 1455-1643", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim fakültesi Dergisi*, Sayı:6, 1991, ss.173-205
- , (1993), "XVII. yy Ortasına Doğru Canik Sancağı", *Doğumunun 50. Yılında ve hizmetinin 10. Yılında Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan*. Samsun, 1993, ss. 193-206
- , (1999), *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- , (2008), *Canik Sancağı Avarız Defterleri (1642) – Orta Karadeniz Tarihinin Kaynakları VIII*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- , (2009), "Samsun", *DVLA*, Cilt 36, İstanbul, 2009, ss. 83-88.
- , (2000), "Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler", *Osmanlılarda Bilgi ve İstatistik*, ed.H. İnalçık-Ş. Pamuk, DİE Yayını, Ankara, 2000, ss.17-32.
- , (2004), "Population Fall in Seventeenth Century Anatolia (Some Findings for the Districts of Canik and Bozok)", *Archivum Ottomanicum*, sayı 22, 2004 (Wiesbaden 2005), ss. 159-171.
- , (2000), "Bozok Sancağında İskân ve Nüfus, 1539-1642", XII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler (Eylül 1994), Ankara 2000, c. III, ss. 787-794.